

Agnieszka GASCHI-UCIECHA
Politechnika Śląska
Wydział Organizacji i Zarządzania
Instytut Zarządzania i Administracji

BADANIE STOPNIA WDROŻENIA ZARZĄDZANIA RYZYKIEM W MAŁYCH I ŚREDNICH PRZEDSIĘBIORSTWACH – WYNIKI BADAŃ

Streszczenie. Specyfika funkcjonowania MŚP powoduje, że przedsiębiorstwa należące do tego sektora stają się szczególnie podatne na negatywne skutki występowania różnego rodzaju zakłóceń. Zmiany zachodzące w otoczeniach bliższym oraz dalszym wyznaczają obszar zakłóceń, na który przedsiębiorstwo jest narażone. Wewnętrzna sytuacja przedsiębiorstwa, m.in. charakter realizowanych procesów, wykorzystywanych technologii czy też zasobów również stanowią źródło potencjalnych zagrożeń. W związku z powyższym nasuwa się pytanie czy małe i średnie przedsiębiorstwa stosują działania, które minimalizują skutki zakłóceń?

W artykule przedstawiono wyniki badań przeprowadzonych w 593 przedsiębiorstwach sektora MŚP, działających na terenie województwa śląskiego. Badania dotyczyły stopnia wdrożenia zarządzania ryzykiem w tych przedsiębiorstwach.

Słowa kluczowe: MŚP, małe i średnie przedsiębiorstwa, zarządzanie ryzykiem

STUDY DEGREE OF IMPLEMENTATION OF RISK MANAGEMENT IN SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES – RESULTS

Summary. The specificity of small and medium enterprises means that enterprises belonging to this sector are particularly vulnerable to the adverse effects of the presence of various kinds of interference. Changes in the business environment closer and to further define the area of interference, for which the company is exposed. The internal situation of the company among others the nature of the processes, technologies, or resources are also a source of potential risks. Therefore, the question arises whether small and medium-sized companies use measures that minimize the effects of interference?

The article presents the results of research carried out in 593 small and medium-sized manufacturing companies operating in the province of Silesia. Research related to the degree of implementation of risk management in these companies.

Keywords: small and medium enterprises, risk management

1. Wprowadzenie

Rozwój małych i średnich przedsiębiorstw jest coraz większy, a co za tym idzie, stale zwiększa się liczba osób znajdujących w nich zatrudnienie, w tym również w regionie województwa śląskiego. Lokalny oraz regionalny rynki są dla nich nie tylko źródłem zaopatrzenia, ale również zbytu.

Sektor MŚP charakteryzuje duża elastyczność w dostosowywaniu się do potrzeb rynkowych, ponadto pełni istotną rolę we wprowadzaniu konkurencji, przeciwdziałaniu monopolom, wypełnianiu niszy rynkowych, wprowadzaniu nowych technologii. Dlatego też fundamentalne znaczenie ma kształtowanie właściwych warunków funkcjonowania oraz rozwoju sektora MŚP. Należy również pamiętać, iż na działalność MŚP wpływa wiele różnych czynników ekonomicznych, społecznych, psychologicznych, które stanowią zarówno stymulator, jak i hamulec ich rozwoju¹.

Wdrożenie procesu zarządzania ryzykiem w przedsiębiorstwie umożliwia firmie stworzenie takich warunków jej funkcjonowania, aby mogła bez przeszkód realizować założone cele czy też nie była narażona na poniesienie strat większych niż zakładane. W małych i średnich przedsiębiorstwach proces ten nabiera istotnego znaczenia, bowiem nie tylko umożliwia przedsiębiorstwom dostosowywanie, ale i przewidywanie oraz przygotowywanie się do zmian, na które firmy z sektora MŚP, ze względu na swoje naturalne ograniczenia zasobowe (finansowe, materialne, ludzkie), są szczególnie wrażliwe².

Dotychczas nie opublikowano wyników badań dotyczących stopnia wdrożenia zarządzania ryzykiem w małych i średnich przedsiębiorstwach.

¹ Michna A.: Wpływ organizacyjnego uczeni się na efektywność funkcjonowania małych i średnich przedsiębiorstw. Politechnika Śląska, Gliwice 2007, s. 14.

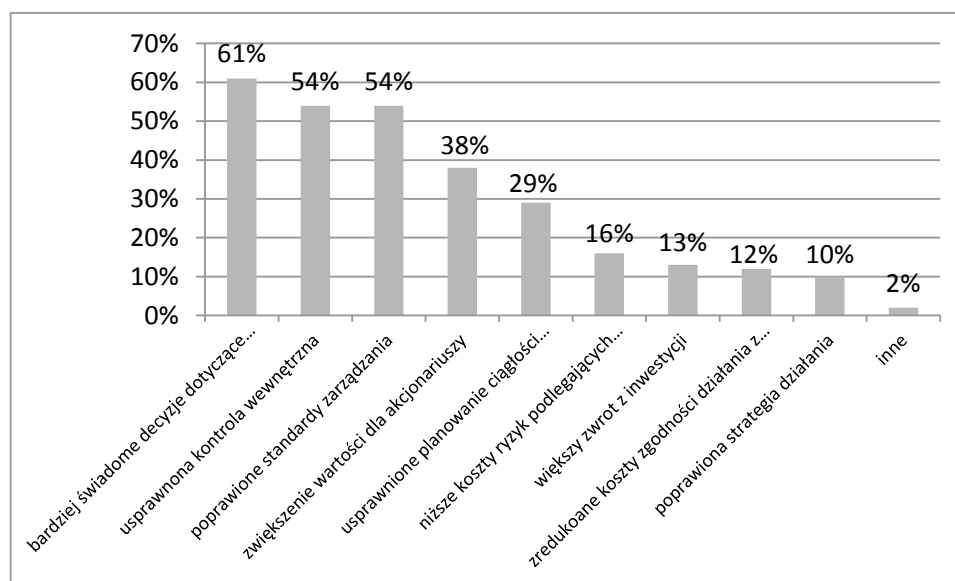
² Spoz A.: Zarządzanie ryzykiem w małych i średnich przedsiębiorstwach, [w:] Zeszyty Naukowe, s. Finanse. Rynki finansowe, Ubezpieczenia, nr 38, T. 1. Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2011, s. 788.

2. Korzyści z wdrożenia procesu zarządzania ryzykiem

Zarządzanie ryzykiem zostało zapoczątkowane w Stanach Zjednoczonych, skąd też rozprzestrzeniło się na inne kraje. To proces, który na przestrzeni ostatnich lat rozwija się bardzo dynamicznie. Umiejętne jego wdrożenie wpływa na podejmowanie odpowiednich działań wyprzedzających, które pozwolą m.in. na optymalne wykorzystanie dostępnych zasobów oraz pojawiających się szans rozwoju³.

Przedsiębiorstwa funkcjonują, aby realizować założone cele. Można twierdzić, że jednym z kluczowych celów każdego przedsiębiorstwa jest wzrost wartości firmy. Zatem odpowiednio wdrożony oraz przeprowadzany proces zarządzania ryzykiem pozwala na realizację stawianego celu.

Na rysunku 1 przedstawiono główne korzyści, wskazane w raporcie 2013/2014⁴ z przeprowadzonych przez firmę AON Polska badań, wynikające z wdrożenia procesu zarządzania ryzykiem.

Rys. 1. Korzyści wynikające z wdrożenia procesu zarządzania ryzykiem

Fig. 1. The benefits of the implementation of the risk management process

Źródło: Przywiecki M., Słobosz J., Ziomko R., op.cit., s. 42.

³ Gasiński T., Pijanowski S.: Zarządzanie ryzykiem w procesie zrównoważonego rozwoju biznesu. Podręcznik dla dużych i średnich przedsiębiorstw, Ministerstwo Gospodarki, Warszawa 2011, s. 29.

⁴ Przywiecki M., Słobosz J., Ziomko R.: Zarządzanie ryzykiem i ubezpieczeniami w firmach w Polsce. Raport AON Polska 2013/2014, Aon Polska Sp. z o.o. 2013, s. 43.

Jedną z zalet wdrożenia procesu zarządzania ryzykiem w przedsiębiorstwie jest poprawa skuteczności organizacji. Przedsiębiorstwa, które mają już wprowadzony ten proces, zwiększają prawdopodobieństwo podejmowania stosownych decyzji oraz maksymalizują prawdopodobieństwo osiągnięcia założonych celów⁵.

Największy procent respondentów (61%) wskazał, że istotną korzyścią z wdrożenia procesu zarządzania ryzykiem są bardziej świadome decyzje dotyczące zatrzymania/przyjęcia ryzyka. Z kolei 54% ankietowanych wskazało, że proces ten pozwala na usprawnienie kontroli wewnętrznej i poprawienie standardów zarządzania. Na czwartej pozycji, mającej 38%, jako korzyść uznano zwiększenie wartości akcjonariuszy. W porównaniu z wcześniejszym raportem nastąpił dwukrotny jej wzrost⁶. Pozostałe korzyści plasowały się następująco: usprawnione planowanie ciągłości działalności/zarządzania kryzysowego 29%, niższe koszty ryzyka podlegającego ubezpieczeniu 16%, większy zwrot z inwestycji 13%, zredukowane koszty zgodności działania z regulacjami 12%, poprawiona strategia działania 10%, inne 2%.

Zdaniem A. Panasiewicz⁷, wskazanie wzrostu wartości przedsiębiorstwa jako korzyści wpływającej z wdrożenia procesu zarządzania ryzykiem wynika przede wszystkim z tego, że proces ten pozwala na stabilny rozwój przedsiębiorstwa. Jego wprowadzenie umożliwia w odpowiednim czasie zidentyfikowanie istniejących zagrożeń oraz zastosowanie odpowiednich metod, które mają na celu minimalizację ich wielkości bądź całkowitą eliminację.

Zatem, proces zarządzania ryzykiem pozwala na podejmowanie bardziej świadomych decyzji, a to z kolei przyczynia się do poprawy wyników finansowych i tym samym zabezpiecza przedsiębiorstwo przed destabilizacją czy bankructwem. Tak, więc zapewnia mu większą stabilność oraz wzrost jego wartości⁸.

3. Stopień wdrożenia zarządzania ryzykiem w małych i średnich przedsiębiorstwach – wyniki badań empirycznych

W celu określenia stopnia wdrożenia zarządzania ryzykiem w małych i średnich przedsiębiorstwach, funkcjonujących na terenie województwa śląskiego, opracowano ankietę badawczą, która obejmowała 17 pytań i podzielona była na dwie części: część I – metryczka oraz część II – odnosiła się do zarządzania ryzykiem w przedsiębiorstwie. Pytania dotyczyły przedsiębiorstwa, a w szczególności rodzaju prowadzonej przez nie działalności

⁵ Panasiewicz A.: Zarządzanie ryzykiem jako narzędzie podnoszenia wartości firmy. Zeszyty Naukowe, s. Finanse. Rynki finansowe, Ubezpieczenia, nr 64. T. 1. Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2013, s. 399.

⁶ Przywiecki M., Słobosz J., Ziomko R.: op.cit., s. 44.

⁷ Panasiewicz A.: op.cit., s. 399.

⁸ Ibidem.

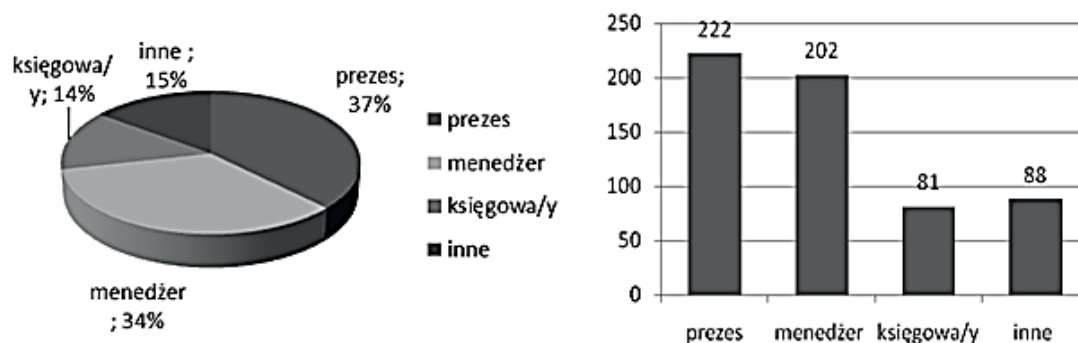
(produkcyjna, usługowa, handlowa, inna), branży, w jakiej działa (budowlana, meblarska, wyposażenia wnętrz, odzieżowa, spożywcza, elektryczna, elektroniczna, informatyczna, inna), liczby zatrudnionych pracowników, rocznego przychodu, wartości aktywów ogółem, zakresu stosowania zarządzania ryzykiem, częstości występowania czynników wywołujących zakłócenia oraz oceny ich skutków, reakcji na pojawiające się zakłócenia, dokumentacji procesu zarządzania ryzykiem, stosowanych metod jakościowych oraz ilościowych, korzyści wynikających z wdrożenia systemu zarządzania ryzykiem.

Większość ankiety stanowiły pytania zamknięte, z możliwością udzielenia własnej wypowiedzi, aczkolwiek ankieta obejmowała również pytania półotwarte oraz pytania otwarte. Ankiety zostały rozesłane do 950 małych i średnich przedsiębiorstw produkcyjnych województwa śląskiego.

Minimalna (wymagana) liczba osób biorących udział w próbie (w badaniu na próbie pochodzącej z populacji), przy założeniu poszczególnych parametrów (poziom ufności 95%, wielkość frakcji: 0,5, liczebność populacji, błąd maksymalny oszacowania 5%) wynosi 384.

Otrzymano 650 zwrotów, z czego pod uwagę wzięto 593 ankiety. Pozostałą część stanowiły błędnie wypełnione kwestionariusze.

Wśród 593 przedsiębiorstw ankietę wypełniło 222 (37%) prezesów, 202 (34%) menedżerów, 81 (14%) osób obejmujących stanowisko księgowy/a.

Rys. 2. Stanowisko zajmowane w przedsiębiorstwie

Fig. 2. Position in the company

Źródło: Opracowanie własne.

Obecnie na terenie Unii Europejskiej (również w Polsce) w procesie wyodrębnienia kategorii MŚP wiodącą rolę pełni jednolita, formalna definicja małych i średnich przedsiębiorstw, określona w Ustawie o swobodzie działalności gospodarczej z dnia 2 lipca 2004 roku (Dz.U. Nr 173, poz. 1807) (art. 103-110 obowiązują od 1 stycznia 2005 roku). W polskim systemie prawnym odzwierciedleniem tego jest definicja mikro-, małego

i średniego przedsiębiorcy zawarta w artykułach 104, 105 i 106 Ustawy o swobodzie działalności gospodarczej.

Za mikroprzedsiębiorcę (art. 104 Ustawy o swobodzie działalności gospodarczej⁹) uważa się przedsiębiorcę, który w co najmniej jednym z dwóch ostatnich lat obrotowych:

- 1) zatrudniał średniorocznie mniej niż 10 pracowników,
- 2) osiągnął roczny obrót netto ze sprzedaży towarów, wyrobów i usług oraz operacji finansowych nieprzekraczający równowartości (w złotych) 2 milionów euro lub sumy aktywów jego bilansu sporządzonego na koniec jednego z tych lat nie przekroczyły równowartości (w złotych) 2 milionów euro.

Zgodnie z art. 105 Ustawy o swobodzie działalności gospodarczej¹⁰ za małego przedsiębiorcę uważa się tego, który w co najmniej jednym z dwóch ostatnich lat obrotowych:

- 1) zatrudniał średniorocznie mniej niż 50 pracowników,
- 2) osiągnął roczny obrót netto ze sprzedaży towarów, wyrobów i usług oraz operacji finansowych nieprzekraczający równowartości (w złotych) 10 milionów euro lub sumy aktywów jego bilansu sporządzonego na koniec jednego z tych lat nie przekroczyły równowartości (w złotych) 10 milionów euro.

Za średniego przedsiębiorcę (art. 106 Ustawy o swobodzie działalności gospodarczej¹¹) uważa się przedsiębiorcę, który w co najmniej jednym z dwóch ostatnich lat obrotowych:

- 1) zatrudniał średniorocznie mniej niż 250 pracowników,
- 2) osiągnął roczny obrót netto ze sprzedaży towarów, wyrobów i usług oraz operacji finansowych nieprzekraczający równowartości (w złotych) 50 milionów euro lub sumy aktywów jego bilansu sporządzonego na koniec jednego z tych lat nie przekroczyły równowartości (w złotych) 43 milionów euro.

Przywoływana Ustawa (art. 109¹²) precyzuje średnioroczne zatrudnienie, które określa się w przeliczeniu na pełne etaty, przy czym nie uwzględnia się pracowników przebywających na urloпах macierzyńskich i wychowawczych, a także zatrudnionych w celu przygotowania zawodowego.

Zgodnie z treścią Ustawy nie uważa się zarówno za mikroprzedsiębiorcę, jak i małego oraz średniego przedsiębiorcę, tego właściciela firmy, w której inni przedsiębiorcy mają:

- 1) więcej niż 25% wkładów, udziałów lub akcji,
- 2) prawa do ponad 25% udziału w zysku,
- 3) więcej niż 25% głosów w zgromadzeniu wspólników (akcjonariuszy).

⁹ Dz.U. Nr 173, poz. 1807, s. 50.

¹⁰ Ibidem.

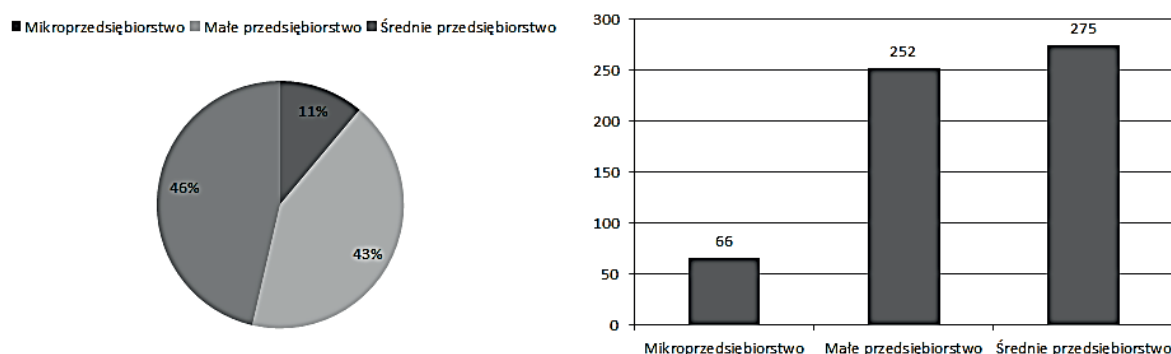
¹¹ Ibidem.

¹² Ibidem, s. 51.

W przypadku przedsiębiorcy działającego krócej niż rok, o uznaniu przedsiębiorcy za małego lub średniego stanowi tylko wysokość średniomiesięcznego zatrudnienia za ostatni, pełny miesiąc jego działania.

W polskiej praktyce, obok powyżej scharakteryzowanych ustawowych uregulowań, spotyka się jednocześnie inne założenia ilościowe w klasyfikacji przedsiębiorstw MŚP, do których należą m.in. sprawozdawczość Głównego Urzędu Statystycznego (GUS), uwzględniającego kryterium zatrudnienia, pomijając wartości przychodów oraz majątku^{13,14} czy też Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości klasyfikująca do grupy małych podmiotów gospodarczych jednostki osób fizycznych bądź ich spółek, które w roku poprzedzającym nie przekroczyły kwoty przychodów 1 200 tys. euro.

Biorąc pod uwagę powyższe rozważania, spośród 593 badanych przedsiębiorstw 275 (46%) stanowiły średnie przedsiębiorstwa, 252 (43%) małe, a 66 (11%) mikroprzedsiębiorstwa.

Rys. 3. Podział przedsiębiorstw ze względu na liczbę pracowników oraz obroty

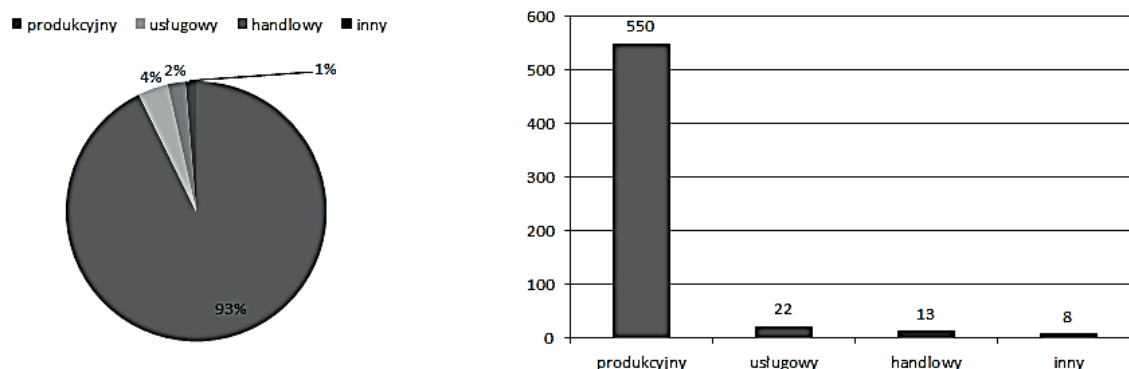
Fig. 3. Position in the company

Źródło: Opracowanie własne.

Wśród badanych 593 przedsiębiorstw 550 (93%) prowadziło działalność produkcyjną, 22 (4%) działalność usługową, 13 (2%) działalność handlową, natomiast 8 (1%) inną działalność, m.in. produkcyjno-handlowo-usługowe, dydaktyczną. Na rysunku 4 przedstawiono liczbę przedsiębiorstw oraz udział procentowy w ujęciu prowadzonej działalności.

¹³ Jaworski J.: Rozwój i znaczenie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w gospodarce polskiej. Prace Naukowe. Tom 9, Ekonomiczne i społeczno-polityczne problemy współczesnej gospodarki. Wyższa Szkoła Bankowa, Gdańsk 2011, s. 161-176.

¹⁴ Tokarski M.: Factoring w małych i średnich przedsiębiorstwach. Wolters Kluwer, Kraków 2005.

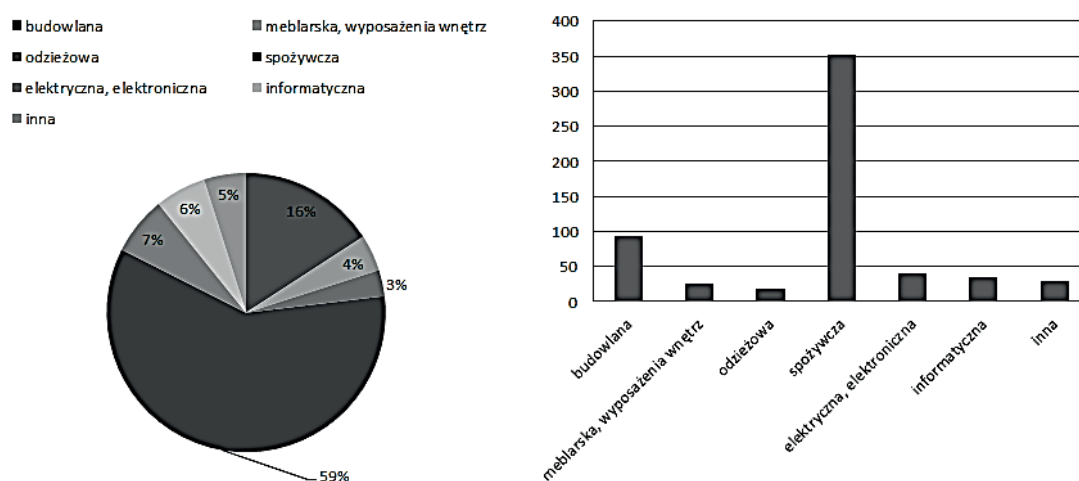

Rys. 4. Podział przedsiębiorstw ze względu na rodzaj prowadzonej działalności

Fig. 4. Division of enterprises due to the nature of the business

Źródło: Opracowanie własne.

Zdecydowana większość badanych przedsiębiorstw, bo aż 352 (59%), prowadziło działalność spożywczą, 94 (16%) budowlaną, natomiast najmniejszą liczbę, tzn. 18 (3%) odzieżową. Wyniki zaprezentowano na rysunku 5.

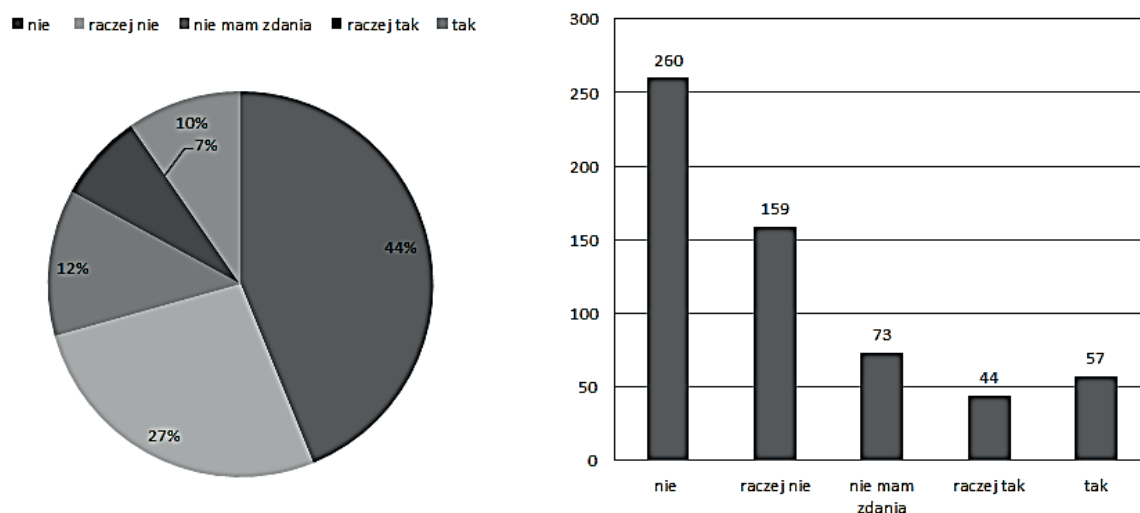

Rys. 5. Podział przedsiębiorstw ze względu na branżę

Fig. 5. Division of enterprises according to industry

Źródło: Opracowanie własne.

Na pytanie, czy w przedsiębiorstwie funkcjonuje system zarządzania ryzykiem, większość odpowiedziało negatywnie, tj. 419 (71%). Spośród 593 badanych przedsiębiorstw 73 (12%) osób nie miało zdania, 57 (10%) zadeklarowało stosowanie zarządzania ryzykiem. Wyniki przedstawiono na rysunku 6.

Rys. 6. Stosowanie procesu zarządzania ryzykiem w badanych przedsiębiorstwach

Fig. 6. The use of risk management methods in the surveyed enterprises

Źródło: Opracowanie własne.

Spośród przedsiębiorstw, które zadeklarowały stosowanie zarządzania ryzykiem, większość stanowią średnie przedsiębiorstwa – 56 (20%). Następnie 41 (17%) małych przedsiębiorstw, natomiast wśród mikroprzedsiębiorstw – 4 (6%). Wyniki przedstawiono w tabeli 1.

Tabela 1

Stosowanie zarządzania ryzykiem w badanych przedsiębiorstwach

Rodzaj przedsiębiorstwa	Czy w przedsiębiorstwie stosuje się system zarządzania ryzykiem?					Razem
	Nie	Raczej nie	Nie mam zdania	Raczej tak	Tak	
Mikro-	36	18	8	2	2	66
	55%	27%	12%	3%	3%	100%
Małe	110	70	31	17	24	252
	44%	28%	12%	7%	10%	100%
Średnie	114	71	34	25	31	275
	41%	26%	12%	9%	11%	100%

Źródło: Opracowanie własne.

4. Podsumowanie

Przeprowadzone badania pokazują, że zarządzanie ryzykiem jest stosunkowo rzadko stosowane w małych i średnich przedsiębiorstwach zlokalizowanych na terenie województwa śląskiego. Dużo częściej zarządzanie ryzykiem wykorzystują średnie przedsiębiorstwa niż małe oraz mikroprzedsiębiorstwa. Można stwierdzić, że niski poziom wykorzystania zarządzania ryzykiem w tym sektorze nie wynika z braku wiedzy na temat tego procesu, lecz z ich specyfiki oraz ich ograniczeń zasobowych. Praktyka gospodarcza pokazuje, że małe

i średnie przedsiębiorstwa mają trudności we wprowadzaniu oraz realizacji procesu zarządzania ryzykiem.

Aktywność sektora MŚP oraz wpływ procesu zarządzania ryzykiem na ich pozycję konkurencyjną nabierają szczególnego znaczenia. Dlatego też warto się zastanowić, w jaki sposób można pomóc tym przedsiębiorstwom, by przezwyciężyć trudności, jakie napotykają.

Z przeprowadzonych badań wynika, że istnieje potrzeba opracowania metodyki badania zakresu stosowania zarządzania ryzykiem w małych i średnich przedsiębiorstwach, co pozwoli na zobrazowanie, w których obszarach ich funkcjonowania występują zakłócenia, z którymi przedsiębiorstwo nie potrafi sobie poradzić, by je zminimalizować bądź całkowicie wyeliminować.

Jednocześnie niezbędne staje się opracowanie praktycznego modelu stosowania procesu zarządzania ryzykiem w małych i średnich przedsiębiorstwach, tak aby był on dostosowany do potrzeb oraz specyfiki każdego z tych przedsiębiorstw.

Bibliografia

1. Gasiński T., Pijanowski S.: Zarządzanie ryzykiem w procesie zrównoważonego rozwoju biznesu. Podręcznik dla dużych i średnich przedsiębiorstw. Ministerstwo Gospodarki, Warszawa 2011.
2. Dz.U. Nr 173, poz. 1807 – Ustawa o swobodzie działalności gospodarczej z dnia 2 lipca 2004 roku.
3. Michna A.: Wpływ organizacyjnego uczeni się na efektywność funkcjonowania małych i średnich przedsiębiorstw. Politechnika Śląska, Gliwice 2007.
4. Panasiewicz A.: Zarządzanie ryzykiem jako narzędzie podnoszenia wartości firmy. Zeszyty Naukowe, s. Finanse. Rynki finansowe, Ubezpieczenia, nr 64. T. 1. Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2013.
5. Przywiecki M., Słobosz J., Ziomko R.: Zarządzanie ryzykiem i ubezpieczeniami w firmach w Polsce. Raport AON Polska 2013/2014, Aon Polska Sp. z o.o. 2013.
6. Spoz A.: Zarządzanie ryzykiem w małych i średnich przedsiębiorstwach. Zeszyty Naukowe, s. Finanse. Rynki finansowe, Ubezpieczenia, nr 38. T. 1, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2011.

Abstract

The specificity of small and medium-sized enterprises means that enterprises belonging to this sector are particularly vulnerable to the adverse effects of the presence of various kinds of interference. The article presents results of study on the implementation of risk management, carried out in 593 enterprises of small and medium-sized enterprises operating in the province of Silesia. Conducted studies show that risk management is a relatively rarely used in small and medium-sized enterprises. More often, risk management utilize medium enterprises than small and micro enterprises. It can be argued that the low level of utilization of risk management in the sector is due to a lack of knowledge about this process, but with their specific characteristics and their resource constraints economic practice shows that small and medium-sized enterprises have difficulties in introducing and implementing the risk management process.